

Határozottan állítja, hogy valamely inger feldolgozása után az a «személyes idea» más, mint amilyen azelőtt volt, mert új együttthatót vett föl s ez az eddigi tényezők hatását módosítja (186.). *Büttner* az álláspontját *filogenetikusnak* nevezi, mert szerinte a nevelésnek a filogenetikus alapot szilárdan adott tényezőnek kell tekintenie: lehet az újszülöttben adott «ideát» módosítania, de nem áll hatalmában mást tennie a helyébe, azaz lényegében átalakítania (188). E filogenetikus principium etikailag is érvényes, mert hiszen az embernek minden törekvése — ami az erkölcsi tartalmát illeti — a múltnak végtelenségéből nőtt ki (194). A nevelésben tehát az egyetemes, az objektív törvényszerűség valósul meg, amely az egyetlen ismeretkritikai, tehát filozófiai központi kategória (Oberbegriff). Ez szüntet meg minden elméleti kettősséget, ellenmondást, ellentétet s teszi lehetővé a nevelést.

Az egész rendszert ismeretelméleti értelemben *pedagógiai monizmusnak* nevezhetjük. Monizmusnak, amelynek semmiféle természettudományos monizmushoz nincs semmi köze. Monizmus, de logikai értelemben. Itt csak a logikai gerincét adtuk. Azonban az egész munka is inkább csak vázlat, csak a gerince a mögötte álló koncepciónak. Fejtegetései rapszodikus jellegűek, ami igen természetes is, hisz azt mondhatjuk, hogy a mai tudományos filozófia minden problémája előttünk áll e könyvben. Ez teszi itt-ott homályossá, bár alapvető gondolata mindenütt világos.

E könyv végső célja szerint pedagógiai. Ismeretkritikai alapozása szintén e célt szolgálja. A *nevelés pedig = alkotás*, a «tisztá éniség» (Schneller), a nemes személyiség megalkotása a nevelendőben. Mivel pedig értékek alkotásáról van szó, mondhatjuk, hogy a nevelés = értékelő magatartás. Tehát a nevelésről szóló tudomány az alkotásokról szóló tudományok, az értéktudományok közé tartozik. E könyvből azonban, bár etikai elvekre is épít, teljesen hiányzik ismeretkritikai alapvetésében az értékelméleti alapozás. Ez oly nagy hiánya, hogy azok a tiszta logikai elvek is, amelyekre épül, rengeteg sokat veszítenek gazdagságukból. Sok hiányossága ellenére is azonban ama ritka könyvek közé tartozik, amelyek alkalmasak a *tudományos pedagógia* filozófiai elmélyítésére.

(Kolozsvár.)

Tavaszy Sándor.

Albert von Berzeviczy, Humanismus und Weltkrieg. Wien u. Leipzig, 1915, C. Fromme 8° 19 l., 60 fillér.

Ez a bécsi «Verein der Freunde des hum. Gymnasiums» meghívására 1915 június 6-án tartott előadás németül a nevezett egye-

sület közleményeiben (Mitteilungen des Wiener Vereins d. F. d. h. G.), magyarul pedig némely változtatással a Budapesti Szemle 1915. évfolyamában jelent meg. A szerző a humanisztikus műveltségnek sok tekintetben új magyarázatát adja. Rámutat arra a veszélyre, mely a háborúban felgyülemlett nagy gyűlölködés folytán a hum. műveltséget fenyegeti; de kifejezi ama reményét, hogy a háború után éppen ez a közös eredetű műveltség fogja a nemzeteket újra összehozni (*Immisch* is szól erről; l. O. K. T. K. 1914/5., 501. l.). A klasszikus műveltség — bár sok az ellensége — a művelt emberek nagy tömege előtt értékben emelkedik. A görög kultuszba vetett fenséges hit az emberiség művelődésének közös vonása. A görögök szépség-ideálját, a rómaiak férfias gondolkodását, jellemerőségét nevelésünk alapjává kell tennünk. — A klasszikus műveltség ellen két okból harcolnak: az egyik *gyakorlati* szempontokból ellenzi, másik abból indul ki, hogy a hum. tanulmányok a *nemzeti* nyelv és *nemzeti* művelődés ellenségei. Ez utóbbiak álláspontja határozottan téves, mert ha alaposan szemügyre vesszük a dolgokat, azt tapasztaljuk, hogy a nemzeti irodalmak és természettudományok felvirágzása összeesik a hum. tanulmányok fellendülésével (az olasz renesszánsz ideje). Nem szabad nagyon szűkre szabni a hum. tudományok fogalmát. Szépen határozta meg Lorenz v. *Stein*, mikor azt mondta, hogy a klasszikus műveltség a multnak, mintegy jelenvalónak megértése és birtoka. A hum. műveltségideál a renesszánsz produktuma. A humanizmus: emberszeretet, csodálat és szeretet az ember iránt, határtalan képességei, bámulatraméltó alkotásai iránt. A középkor embere vallásos rajongásában mindjobban eltávolodott a földi embertől; a renesszánsz visszahatás ezzel szemben. Humanizmus ama rendíthetetlen hit, hogy az emberi természet és emberi rendeltetés örök, nagy törvényei, valamint az emberi szellem legfenségesebb alkotásai minden századot túlélnek és minden niemzedékkel újjá-születnek. Megértésük nincs nemzethez, sem országhoz kötve; hatalmukat, varázsukat, értéküket semmiféle háború el nem pusztíthatja és semmiféle politikai fordulat meg nem változtathatja. Majd rátér a *nemzeti* eszmére, mely a napoleoni háborúk hatásaként nőtt nagyra; veszedelmeire már Eötvös József báró is rámutatott (A XIX. század uralkodó eszméi stb.). E háborút is egyebek közt a nemzeti eszme túlhajtása idézte elő. Végül ama reményét fejezi ki, hogy e rettenetes vérözön után a tudományok fogják újra a nemzeteket összekapcsolni, de főképp a hum. tudományok.

Endrei Gerzson.